

Školská zrelosť: Čo všetko by mal ovládať budúci prvák?

Nástup do školy je v živote každého dieťaťa veľkou udalosťou. Tento deň predstavuje míľnik v jeho doterajšom vývine a zároveň začiatok novej životnej etapy. Ako však vieme zistiť, či je dieťa na nástup do školy už pripravené? O tejto zrelosti dieťaťa hovorí tzv. školská zrelosť, ktorú posudzujú pedagógovia a psychológovia.

Zápis do školy je pre dieťa zväčša prvé zoznámenie sa so školským prostredím, pani učiteľkami a ostatnými pracovníkmi školy. **Zápisy do prvého ročníka základnej školy prebiehajú v termíne medzi 1. a 30. aprílom.** Aj napriek tomu, že rodičia badajú nejaký problém alebo uvažujú o pokračovaní predprimárneho vzdelávania, **ak ich dieťa do 31.8. daného roku dovŕši šesť rokov, je ich povinnosťou zapísať ho na niektorú zo základných škôl.**

Zápis do školy má dve funkcie: **diagnostickú a preventívnu.** Mal by rozlíšiť medzi deťmi tie, ktoré sú pripravené na nástup do školy a tie, pre ktoré je vhodný odklad. Funkciou zápisu je vysvetliť rodičom, v čom je dieťa nezrelé a rovnako aj navrhnúť možné riešenie, napr. psychologické vyšetrenie, návšteva logopéda alebo špeciálno-pedagogického centra.

Väčšina rodičov sa vopred informuje, čo konkrétna škola na zápise požaduje od dieťaťa a na základe toho sa ho snaží čo najlepšie pripraviť. Dieťa sa učí básničky, pesničky, číslice a písmená, zapamätáva si základné údaje o sebe. Autorky knihy *Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy* majú z praxe overené, že forma a obsah zápisu do základnej školy sú pre rodičov a materské školy základným návodom, v akom smere dieťa rozvíjať. Podľa informácií o požiadavkách školy sa rodičia snažia viesť deti k nadobudnutiu daných vedomostí. Problémom býva, že tieto **znalosti nie sú skutočným odrazom školskej zrelosti, ale sú len mechanicky naučené.** V predškolskom veku je dôležité venovať pozornosť práve tým schopnostiam, na ktorých podklade sa v budúcnosti utvárajú ďalšie: reč, zrakové a sluchové vnímanie a základné matematické predstavy.

Čo je školská zrelosť

Existuje mnoho definícií školskej zrelosti, no vo všeobecnosti ju možno chápať ako **dosiahnutie takeého stupňa vývinu, ktorý umožňuje dieťaťu zúčastniť sa výchovno-vzdelávacieho procesu bez väčších komplikácií, najlepšie s radosťou a nadšením.**

Pre posudzovanie školskej zrelosti sú dôležité tieto oblasti:

- Telesný a zdravotný stav,
- úroveň kognitívnych funkcií,
- pracovné predpoklady a návyky,
- osobnostná zrelosť.

Telesný a zdravotný stav

Posúdenie telesnej pripravenosti dieťaťa na nástup do školy je v kompetencii obvodného lekára. Telesná vyspelosť však nie je prvoradým ukazovateľom celkovej zrelosti, ale je potrebné ju brať do úvahy. Niekedy je veľmi užitočné podrobnejšie psychologické alebo neurologické vyšetrenie. Pri vzrastovo menších deťoch sa často stretávajú učitelia s rýchlejšou unaviteľnosťou, nižšou odolnosťou voči psychickej i fyzickej záťaži a menší vzrast môže spôsobovať nevýhodné postavenie v rámci detského sprevádzaného pocitu menejcennosti, slabosti a ohrozenia.

Špeciálne dôležité je overiť školskú zrelosť u **predčasne narodených detí** alebo **detí s nízkou pôrodnou hmotnosťou**, u ktorých sú časté poruchy pozornosti alebo aktivity. Pri zmyslových alebo telesných chybách je potrebné zvážiť ich vplyv na psychický stav dieťaťa. Nepriaznivá býva aj častá chorobnosť dieťaťa, ktorá bráni v plynulej adaptácii dieťaťa na nové prostredie a vo vytváraní nových priateľstiev. Na výkone tohto žiaka sa môže prejaviť chýbajúci výklad novej látky a nedostatok precvičovania učiva s ostatnými.

Poznávacie funkcie

Rozumové schopnosti na určitej úrovni a rovnomerný vývin v jednotlivých oblastiach poznávania sú základom pre zvládnutie písania, čítania a počítania. Do skupiny kognitívnych predpokladov patrí:

- vizuomotorika, grafomotoriky,
- reč,
- sluchové vnímanie,
- zrakové vnímanie,
- vnímanie priestoru,
- vnímanie času,
- základné matematické predstavy.

Treba posúdiť, či dieťa zaostáva celkovo v každom z týchto predpokladov. Stáva sa, že majú deti rozumové schopnosti na dostatočnej úrovni, no zaostávajú v jednej z oblastí, napr. v grafomotorike. Vtedy je potrebné motivovať dieťa k činnostiam, ktoré špeciálne podporujú túto oblasť. Rozhodnutie o odklade školskej dochádzky potom závisí na tom, aký môže mať tento nedostatok vplyv na úspech dieťaťa v škole v kombinácii s faktormi ako je usilovnosť, trpezlivosť alebo reakcia dieťaťa na úspech.

Vizuomotorika, grafomotorika

Motorické schopnosti majú súvis so všetkými ostatnými oblasťami vývinu. Hrubá motorika dovoľuje deťom objavovať svet okolo nich, manipulovať s predmetmi a osamostatňovať sa. Rozvíja sa pri prirodzenom pohybe alebo športe. Pri nadobúdaní hygienických návykov, základných zručností ako je obliecť sa alebo stolovať, sa deti učia koordinácii pohybov. Netreba za dieťa robiť to, čo zvládne už samo a určite nie je dobré odháňať ho od domácich prác. Medzi hračkami detí by nemali chýbať stavebnice, skladačky, gorálky, ale aj kresliace potreby, nožnice a plastelína. Dobre rozvinutá grafomotorika a vizuomotorika sú základným predpokladom pre písanie.

Reč

Na reč sú kladené v škole pomerne vysoké nároky: dieťa musí rozumieť výkladu, vedieť zdieľať vlastné myšlienkové pochody a komunikovať v kolektíve. Prax hovorí, že deti s oneskoreným vývinom reči majú i problémy s písaním a čítaním. Predškolské obdobie je pre vývin reči zásadným, preto je potrebné sa rozprávať sa s dieťaťom, obohacovať jeho slovnú zásobu, čítať si alebo spievať. Reč má ako komplexná schopnosť niekoľko jazykových rovín: foneticko-fonologickú, morfológicko-syntaktickú, lexikálno-sémantickú a pragmatickú. Ak rodič zachytí nedostatky v niektorej z týchto oblastí je vhodné navštíviť logopéda, prípadne psychológa.

Sluchové vnímanie

Sluch má v ranom veku zásadný vplyv na rozvoj reči, ktorá súvisí s písaním a čítaním. Ak chceme podporiť sluchové vnímanie, je vhodné učiť deti počúvať rozprávky a príbehy, hrať sa hry na lokalizáciu a určenie zdroja zvuku, rozvíjať vnímanie hudby. Pri sluchovom vnímaní sa zameriavame najmä na schopnosti načúvania, rozlíšenia figúry a pozadia, sluchovej diferenciácie, sluchovej analýzy a syntézy, sluchovej pamäti a vnímanie rytmu.

Zrakové vnímanie

Vnímanie okolitého sveta zrakom je od narodenia nenahraditeľným zdrojom informácií. Ovplyvňuje rozvoj reči a myslenia, koordinácie oko-ruka, priestorovej orientácie a základnej matematickej predstavivosti. V školskom veku je dôležitá schopnosť rozoznávať písmená, číslice, farby a ich odtiene a tiež figúry a pozadia obrazov. Vnímanie zrakom možno rozvíjať úlohami, kedy deti vyhľadávajú objekty na obrázku alebo odlišujú prekrývajúce sa obrázky, posudzujú zhodu a odlišnosti dvoch obrázkov. Túto oblasť možno rozvíjať i hrami ako je pexeso, domino alebo stavanie stavebníc podľa predlohy. S nástupom do školy je potrebné, aby malo dieťa zrelú schopnosť rozlišovať detaily a polohy predmetov, robiť zrakové analýzy a syntézy napríklad pri puzzle. Zapamätávanie číslic a písmen zabezpečuje zrelá zraková pamäť.

Vnímanie priestoru

Vnímanie priestoru sa týka nielen pojmov hore, dole, doprava, doľava, vpredu, vzadu, ale patrí sem aj chápanie a používanie predložkových väzieb (na, do, v, pred, ..) a pojmov ako ďaleko, blízko, prvý, posledný. Tento predpoklad sa takisto premieta do čítania, písania, matematiky, geometrie, orientácie na mapách a telesnej výchovy. Pre rozvoj tejto vedomosti je prospešné napr. pomenovávanie miesta pri činnosti – vonku, na obrázku, doma.

Vnímanie času

V škole je dôležité vnímanie času najmä pre správny odhad trvania naplnenia určitej úlohy a pre adekvátne rozvrhnutie síl. Dieťaťu môže pomôcť lepšie sa orientovať v čase pomenovávanie dejov

a činností typických pre určitú časť dňa alebo týždňa. Rozprávame sa s dieťaťom o tom, čo sa robí ráno, čo najprv, potom, včera, zajtra alebo nakoniec.

Základné matematické predstavy

Vytvoreniu matematických číselných predstáv predchádzajú predčíselné predstavy. Najskôr dieťa dokáže porovnávať (malý-veľký, krátky-dlhý), neskôr je schopné triediť podľa druhu (ovocie, oblečenie), podľa tvaru alebo veľkosti. Postupne sa dieťa učí triediť aj podľa viacerých kritérií (veľký žltý kruh) a vie určiť, ktorý z objektov do skupiny nepatrí. Dôležitou fázou je zoradovanie podľa veľkosti (malý-väčší-najväčší) alebo množstva (menej-viac-najviac). Pre správny rozvoj matematických predstáv je dôležité začať pracovať s konkrétnymi predmetmi a až neskôr s obrázkami, pomáhajú hry ako domino alebo človeče, nehnevaj sa.

Pracovné predpoklady dieťaťa a jeho návyky

Základom pre rozvoj každej oblasti poznávacích schopností je záujem o učenie. U dieťaťa musí byť vyvinutá schopnosť koncentrovať sa, zmysel pre povinnosť a zodpovednosť. Aj keď niektoré deti vedia celkom dlho udržať pozornosť pri hre, ktorá ich zaujala, problémom býva zámerná pozornosť. Dieťa sa rýchlo unaví, stráca záujem, odbieha, strieda rôzne činnosti a pritom sa poriadne nesústreďí na nič z toho, čo robí. Od školáka sa pri prechode od jednej činnosti k druhej a pri vypracovávaní úloh vyžaduje určitá miera samostatnosti. Práceschopnosť žiaka súvisí s jeho centrálnou nervovou sústavou, zrelosťou osobnosti a spôsobom výchovy. U detí treba pomaly a nenásilným spôsobom rozvíjať zámernú koncentráciu pozornosti. Učiť ich dodržiavať pravidlá (pri hre), zadávať jednoduché úlohy (uprac hračky), prebúdzat záujem o rôzne činnosti (ručné práce) a postupne pridávať cvičenia z detských časopisov alebo pracovných zošitov.

Osobnosť dieťaťa

Osobnosť dieťaťa zrelú na nástup do školy ťažko presne vyjadriť, pretože každé dieťa je iné. Po príchode do školy sú na dieťa kladené vysoké nároky, ako v oblasti emocionálnej, tak i v sociálnej. Od dieťaťa sa očakáva istá miera emocionálnej stability, veku primerané zvládanie emócií, sebaovládanie, odolnosť voči frustrácii. V tom, ako reagujú na neúspech alebo sklamanie sú medzi deťmi veľké rozdiely. Sociálna vyspelosť sa prejavuje najmä v schopnosti začleniť sa do kolektívu a komunikovať v ňom, odlúčiť sa od rodiny, rešpektovať cudziu autoritu a spolupracovať s ostatnými. Tieto schopnosti možno u dieťaťa rozvíjať podporou kamarátskych vzťahov, poukázaním na alternatívnu vidieť svet očami druhého. Veľmi dôležité sú v škole pravidlá slušného správania (pozdraviť, požiadať, poďakovať). To, ako osobnosť dieťaťa obstojí v novom školskom prostredí závisí od miery jeho samostatnosti. Tá sa formuje od narodenia dieťaťa. Preto je dôležité vždy venovať dieťaťu pozornosť, prijímať ho a chápať jeho potreby.

Školská pripravenosť, nie je školská zrelosť

Pedagógovia začali popri školskej zrelosti používať pojem školská pripravenosť. V podstate ide o kompetencie v oblasti poznávacej, emocionálno-sociálnej, pracovnej a telesnej, ktoré dieťa

nadobúda učením a sociálnymi skúsenosťami. Podľa Golemana (1997), autora knihy *Emočná inteligencia, pripravenosť dieťaťa na nástup do školy*, závisí od najzákladnejšej zo všetkých znalostí – **ako sa učiť**. Má sedem aspektov:

1. **Sebavedomie.** Dieťa by malo mať pocit, že kontroluje a dokáže zvládnuť svoje pohyby, správanie a okolitý svet. Malo by byť presvedčené, že keď sa do niečoho pustí, jeho snaha sa stretne s úspechom, a v prípade potreby sú tu dospelí, ktorí mu pomôžu.
2. **Zvedavosť.** Pocity, že je zaujímavé pozeráť sa na nové veci, a že učenie je príjemné.
3. **Schopnosť smerovať k cieľu.** Pranie a schopnosť ovplyvňovať dianie okolo seba, jednat' vytrvalo.
4. **Sebaovládanie.** Zmysel pre vnútornú sebakontrolu a schopnosť prispôbovať svoje správanie zodpovedajúce veku.
5. **Schopnosť pracovať s ostatnými.** Táto schopnosť je založená na tom, ako dieťa dokáže byť chápané ostatnými, a zároveň ako samo rozumie ostatným.
6. **Schopnosť komunikovať.** Pranie a schopnosť si pomocou slov vymieňať myšlienky, pocity a predstavy. Tento aspekt súvisí s dôverou v ľudí okolo seba a s príjemnými pocitmi plynúcimi z činnosti s ostatnými deťmi alebo dospelými.
7. **Schopnosť spolupracovať** a nájsť pritom rovnováhu medzi vlastnými potrebami a potrebami ostatných.

Zasahovať, či nezasahovať?

Mnoho rodičov si kladie otázku, **či je správne určitým spôsobom zasahovať v predškolskom období do spontánneho vývinu dieťaťa**. Niektorí autori kladú v tomto veku dôraz na spontaneitu dieťaťa a majú kritický postoj k predškolskej príprave. Dieťa by sa malo len hrať, spontánne sa prejavovať a pokiaľ to nie je nutné, rodičia by nemali zasahovať do jeho prirodzeného vývinu. Iní zase kladú dôraz na predškolskú prípravu. Vyzdvihujú postupnú adaptáciu dieťaťa na fungovanie v škole, ako v oblasti kognitívnej, tak i sociálnej a výchovnej. Pedagogičky Bednářová a Šmardová považujú za rozumnú zlatú strednú cestu. Je potrebné citlivo vnímať konkrétne dieťa, poskytovať mu podnety a klásť naň také nároky, ktoré sú v súlade s jeho možnosťami a zároveň požiadavkami školy.